

מלחמה ושלום

בהמשך לפרשה הקודמת נפתחת פרשתנו בסוגיית המלחמה וספיחיה: "כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֲבִיבֶיךָ וַיִּנְתְּנֶנּוּ ה' אֶ-לֶהֱיֶיךָ בְּיָדְךָ". הכתוב מדובר כמובן על מלחמה "כפשוטה" נגד אויב חיצוני המאיים עלינו. אלא שחכמים רבים, ביחוד בקבלה ובחסידות, קראו את הפסוק כמתייחס למאבק הפנימי הנטוש בנפשו של האדם, ל"מלחמת היצר".

בזכות הכיבוש

כל אוהב תורה עומד בפני פיתוי האפולוגטיקה, הניסיון להראות את היופי והאקטואליות שביהדות, את התאמתה לרוח הדור. אולם, לפעמים, חייב הוא להדגיש בכנות ובאומץ את העובדה שהתורה נמצאת באופוזיציה לקואליציה התרבותית השלטת. 'מלחמת היצר' הוא רעיון זר ודחוי בתרבות המערבית בזמננו, היונקת מהרביזיוניזם הפסיכולוגי שהפך על פיהן את האמיתויות הקלאסיות. האשמה והחובה הפכו חשודות. כנגדן הועמד אידיאל פוליטי שהפך במאה העשרים לפסיכולוגי - שחרור האדם, האידיאל המכריז: "עשה אהבה ולא מלחמה". או אז, כשייתמו המלחמות בתוכנו והכפייה הפנימית תיעלם, יגור זאב עם כבש גם בעולם הפוליטי. כנגד זאת מתעקשת היהדות לדורותיה על עיקרון עצוב לפיו המצב הקיומי של האדם והעולם מחייב שכל מי שרוצה להגיע לאמת ולטוב, צריך לנהל מלחמה קשה ומתמדת בתוכו, מלחמה המסתיימת ב'כיבוש' אכזרי, כדבריו הקלאסיים של בן זומא (אבות ד, א): "אֵינְהוּ גְבוּר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יְצָרוֹ".

פרויד עצמו, אבי אבות ה'הערכה-מחדש' בתרבות המערבית, סבר שהכיבוש הוא הכרחי, אחרת טרור המפלצות האורבות במרתפי הנפש ישתלט על החברה. הסמל הבולט ביותר של הכיבוש, מצוי במחסומים האדיפליים ובאיסורי העריות. אמנם כן, הם לא מצטלמים יפה, אולם, לימד אותנו פרויד, הם מצילים את החברה. נסיגה מהם תביא לידי הרס היחסים החברתיים כולם. הכיבוש מתבטא בתהליך החינוכי, וקורבנותיו הם הילדים הרכים החפים מפשע (לכאורה?). החינוך (אילוץ?) מתקיים ללא הרף, בדרכים שונות, מודעות ובלתי מודעות, מעשיית הצרכים ועד ללימוד שפות ומתמטיקה. על תופעות הכיבוש נטוש בתוכנו וויכוח מתמיד. על אחת מהן, מוזנחת ושכוחה רוצה אני להתעכב כאן, בהיותה אחת התופעות הטרגיות ביותר בחיים האנושיים. היא הודגשה על ידי מרדכי מרטין בובר, כשלדעתי בנה אלטרנטיבה לתורת האשמה של בעל בריתו של השטן, הפילוסוף מרטין היידגר.

שבעים פנים לכיבוש, כי שבעים פנים ליצר, ואולי כי שבעים יצרים יש. ב'דמיון ויצר' (פני אדם עמ' 342) עומד בובר על אחד מאותם פנים, על פי התאור בפרשת בראשית (ו, ה): "וְכָל יִצְרַר מִחֻשְׁבֵּת לְבָבוֹ רֵק רֵעִי". בובר מתנסח בלשון פילוסופית כבדה, אותה אנסה לפשט. היצר בהשקפתו הוא מכלול מחשבות הלב, מכלול יצירות הדמיון. והוא כותב: "וכך הוא [האדם] נדחף... מתוך העובדתיות היטובה של הבריאה, לתוך חללו של האפשרי שאין לו גבול, שהוא ממלאו בצירוי-דמיונו, שהם ירע' לפי שהם בדויים..." החיים אינם אלא שורה של ברירות, הכרעות והחלטות, למשל בחירת בן או בת זוג. בכל בחירה אנו פוסלים אפשרויות אחרות, המפתות אותנו, על פי רוב דווקא בגלל שלא מימשנו אותן, או בגלל היותן צירוי הדמיון. האופציות העומדות מול הממשות בה בחרנו מתייצבות לפנינו. זאת הזוגיות שדחינו, שבדמיונו נשארה צעירה, יפה ומושכת לנצח, אלו הם סגנוני החיים שסירבנו לממש, החיים האחרים. בובר מוסיף: "במרחב-התמונות הסובב-סוער שבתוכו הוא [האדם] נע ונד, כל דבר ודבר מגרה אותו שיגשימו בפועל ממש; והוא שולח ידו בהם, בדברים הללו, כגנב פורץ קל דעת, לא מתוך הכרעה, אלא רק כדי להתגבר על המתיחות שבהכל-אפשר". ה'יִתְקַמְדוּ וְה'יִתְאַוּהוּ' אורבים לאדם ומציבים לפניו את 'הכל אפשר', האפשרויות האחרות המפתות, ובנוסף לכך, הוא גם נעלב כאשר לא מנסים לפתות אותו.

אכן, היצר הזה מאיים עלינו, כי בשם האפשרות הוא פוגע בממשות. אולם ה'יִתְקַמְדוּ' מסוכן יותר. הוא עלול להרוס את 'אֲשֶׁר לְרַעְדוֹ'. צירוי הדמיון יכולים להיכבש על ידי הרוע, הדמיון הופך אז דְמוּנִי, שד מאיים. פרט בולט אחד, יוכל ללמד על הכלל כולו - יצירתו של המרקוז דה סאד, גיבור תרבות פוסט-מודרני, שבספריו מתח את היצר עד קצה גבולותיו ושחרר אותו מכל כבליו, כשהפך את המיניות הנורמלית או הבנלית (תבחרו בנוסח הנראה לכם), להתעללות הנושאת בצדק את שמו. חופש היצירה הספרותית בא לידי ביטוי בכריתת ברית עם האכזריות.

פנטזיות החטא הן רעות? עבור היהדות הקלאסית לא הייתה כאן כלל שאלה, היות והיא החשיבה מאוד את טוהרת המחשבה. הפנטזיות על פרטנרים אחרים בעת מעשי האהבה המומלצות על ידי "מטפלים" כדי לשפר את חיי המין, נתפסות על ידי החכמים כניאוף זוטא ומעוררות בחילה קיומית (נדרים כ ע"ב). אולם בכך לא די. כשלעצמי, חושב אני שיש סכנה נוספת, "מיסטית". ההתעללות והאכזריות לא תישארנה כלואות בכריכת הספר. הן "תיזכנה" להתממש גם במציאות, ועל כל פנים לשנות את האקולוגיה הרוחנית בה הן פועלות.

שלום בדורנו?

האם ייתכן להגיע לשלום במלחמת היצר? בעקבות הרמב"ם, במבואו לפרקי אבות, הבחינו חכמי ישראל בין הכובש את יצרו ליישר, העושה את הטוב ללא מאבק. זה הבסיס לאחד הרעיונות המרכזיים בהגות חב"ד שדברה על המעבר בין 'אֶתְכַפֵּיא' – המעשה הטוב מתוך כפייה

פנימית לבין ה'אֶתְהַפְּקָא' המצב שלאחר מהפך, כשנוצרת הרמוניה פנימית. תהליך זה של גאולה פנימית, על פיו החוק יהפוך לנטיית הלב, הייתה שאיפתו הגדולה של הראי"ה קוק: 'אל תקרא חרות, אלא חירות'. בכך נעוצה האפשרות לסיים את המלחמות. לא בכניעה ולא בכיבוש, אלא במהפך של היצר ההופך מאויב לאוהב, ומתוך כך מביא שלום ואושר לאדם. לפי הראי"ה קוק, עיצוב הנפש האנושית, בדרך לשלום הפנימי, הוא אחד התפקידים המרכזיים של התרבות.

הראי"ה קוק הדגים תהליך זה בהתפתחותו של יחס האנושות לקניבליזם. הקניבליזם היה נחלתן של תרבויות פרימיטיביות רבות, והיום הוא גורם דחייה ובחילה לרוב רובה של האנושות, עם יוצאים מן הכלל בולטים. ב'שתיקת הכבשים' שיחק הקולנוע שוב עם הקניבליזם, ובעולם הריאלי נפוץ קניבליזם סמלי – המתבטא בתרבות מוות והתאבדות, או כפשוטו - השותה את דמו של האויב המת. אנשים שונים הגיבו על כך בטענה שיש משהו 'גנטי' בתרבויות אלו, וכמובן הואשמו בגזענות. אכן, יש צדק בהאשמה זאת. הם טעו טעות דקדוקית מצערת. בספרו הבעייתי 'הגן האנוכי' טבע ריצ'רד דוקינס (Dawkins), מונח חשוב כדי להבין תופעות תרבותיות, לא על גן, gene מדובר כאן אלא על meme, יסודות כל תרבות ואופייניים לה. בהתפתחות למרקיאנית הם נרכשים ועוברים בירושה. לא הגנטיקה אלא ה"ממטיקה" קובעת תרבות או תת-קבוצה תרבותית. בקביעה זאת יש לספרות, לאמנות ולקולנוע מקום מרכזי.

בשמירת הממטיקה נעוצה האפשרות לתקן את החברה, ולהעניק לאדם את אותה מנת אושר קטנה אליה הוא מסוגל להגיע. עתה יכולים אנו לחזור לרעיונותיו של בובר. מלחמת היצר היא מלחמת 'אין ברירה' לא סימפטית, נגד אפשרויות התוהו המופיעות בתרבות, והפוגעות בשלום הפנימי שבאדם. יצרני התרבות מונעים על ידי האמביציה לבטא את עולמם הפנימי השופע, ואף, לפעמים חושד אני, על ידי השאיפה לכסף ותהילה. כנגד מניעים אלה עומדת האחריות לאקולוגיה התרבותית: אהבת הבשר והרוח לבן ובת הזוג ולא לאשליית כוכבי העל, האושר בצניעות החיים הממשיים ולא בכזביה של הפרסומת. זוהי הברכה שבפסוק הפותח את הפרשה: "כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ".